

Asia Teoksen käyttäminen, kuolinilmoitus

Hakija A

Annettu 18.3.1992

Tiivistelmä *A:n kirjoittama runo oli julkaistu hänen isänsä kuolinilmoituksessa sanomalehdessä. B oli käyttänyt ilman A:n lupaa mainittua runoa toisessa kuolinilmoituksessa samassa sanomalehdessä. Runon ottaminen kuolinilmoitukseen ei ollut sitaattioikeuden käyttöä eivätkä muutkaan tekijänoikeutta rajoittavat säännökset soveltuneet runon käyttöön kuolinilmoituksissa. Runon käyttämiseen oli saatava tekijän suostumus.*

SELOSTUS ASIASTA

A on pyytänyt 12.1.1992 päivätyllä kirjeellä tekijänoikeusneuvoston lausuntoa kuolinilmoituksessa julkaistun runon käyttämisestä toisessa kuolinilmoituksessa ilman tekijän lupaa.

Lausuntopyyntöön mukaan lausunnonpyytäjän isällensä kirjoittama muistoruno oli julkaistu Sanomalehti X:ssä 14.12.1991. Lausunnonpyytäjä on kertomansa mukaan kirjoittanut runon lähinnä pöytälaatikkoon, mutta luenut sen lähiomaisten läsnäollessa isänsä kuolinvuoteen äärellä, jolloin oli sovittu, että runo kirjoitetaan muistosanoiksi kuolinilmoitukseen. Lausunnonpyytäjän käsityksen mukaan runosta ilmenee sen omatekoisuus ja henkilökohtaisuus eli se, ettei sitä ole tarkoitettu muiden käyttöön. Sen vuoksi lausunnonpyytäjä katsoo, että hänen tekijänoikeuttaan on loukattu, kun sama runo on otettu toiseen Sanomalehti X:ssä 22.12.1991 julkaistuun kuolinilmoitukseen.

Vastine

Jälkimmäisen kuolinilmoituksen jättäjille on varattu mahdollisuus vastineen antamiseen. Vainajan sisar B on antanut vastineen, jossa todetaan, että hänen 36-vuotias pikkuveljensä kuoli täysin odottamatta 8.12.1991. Hautajaiset olivat 20.12. ja kuolinilmoitus Sanomalehti X:ssä 22.12.1991. Hautajaisjärjestelyjen aikana lähiomaiset olivat edelleen lähes shokkitilassa.

Omaiset ottivat kiistan kohteena olevan runon vainajan kuolinilmoitukseen Helsingin Sanomista, koska runo oli meriaiheinen ja sopi hyvin vai-

najalle, joka oli harrastanut purjehdusta. Vastineen mukaan omaiset eivät kysyneet mistään päättelemään, että Sanomalehti X:ssä ollut runo olisi tarkoitettu yksityiskäyttöön, eikä heille tuon hetkessä tilanteessa tullut muutoinkaan mieleen mahdolliset tekijänoikeuskysymykset.

Vastineen mukaan A soitti B:lle heti 22.12.1991 ja ilmoitti mahdollisista tulevista vaateistaan. Asia jäi sillä kertaa auki ja B oli joka tapauksessa ollut aivan liian järkyttynyt neuvottelemaan siitä.

Loppiaisen alla A:n poika oli soittanut ja ilmoittanut, että A oli neuvotellut asianajajansa kanssa ja että he vaativat 3 000 markan korvausta loukkauksesta. Hän oli myös ilmoittanut, että tämän laatusesta rikkomuksesta voi saada 6 kuukautta vankeutta.

Tässä vaiheessa vainajan omaiset olivat katsoneet parhaaksi siirtää asian hoidon varatuomari C:lle, joka oli sittemmin keskustellut sekä A:n että tämän pojan kanssa. Kaikissa keskusteluissa vainajan omaiset olivat myöntäneet tapahtuneen virheensä ja tarjonneet tekijänoikeuskorvaukseksi käypää summaa, jota he olivat selvittäneet sekä Kirjailijaliitosta että muun muassa Helsingin Sanomista. Vainajan omaisten asiantuntijoilta saamat tiedot käyvästä korvauksesta liikkuivat 0 markasta 500 markkaan. Vainajan omaiset esittivät myös anteeksipyyntönsä tapahtuneen johdosta.

Vastineen mukaan A ei ollut halukas minkäänlaisiin sovitteluihin ja seuraavassa vaiheessa B oli saanut Z:n Lakimiesyhtymästä varatuomari D:n allekirjoittaman kirjeen, joka on vastineen liitteenä. C keskusteli D:n kanssa sillä seurauksella, että tämä lupasi suositella A:lle vainajan omaisten esittämän käyvän korvauksen hyväksymistä. Tämän jälkeen A on vainajan omaisten arvion mukaan ottanut asian uudelleen omaan hoitoonsa ja pyytänyt siitä tekijänoikeusneuvoston lausuntoa.

Lopuksi vastineessa todetaan, että vainajan omaiset ovat edelleen valmiita hoitamaan asian maksamalla käyvän tasoisen tekijänoikeuskorvauksen ja että he toivovat luonnollisesti pääsevänsä eroon tästä asiasta, joka on aiheuttanut heille ja aivan erityisesti vainajan vanhemmille mittaamattoman määrän ylimääräistä tuskaa.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntoaan seuraavan.

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Suojan edellytyksenä on, että tuote on itsenäinen ja omaperäinen eli yltää niin sanottuun teostasoon. Lausun-

topyynnön kohteena oleva runo yltää teostasoon ja saa suojaa kirjallisena teoksena.

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin lain 2 luvussa säädetyin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin muuttamattomana tai muutettuna. Kappaleita voidaan valmistaa esimerkiksi painamalla tai valokopioimalla. Teos saatetaan yleisön saataviin muun muassa levittämällä sen kappaleita yleisön keskuuteen. Tekijä voi luovuttaa 2 §:n mukaiset taloudelliset oikeutensa toiselle joko kokonaan tai osittain.

Tekijänoikeuslain 3 §:ssä säädetään tekijän moraalisisista oikeuksista. Pykälän mukaan tekijän nimi on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Lisäksi pykälässä kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Tekijä ei pääsääntöisesti voi sitovasti luopua moraalisisista oikeuksistaan.

Tekijän taloudellisten oikeuksien rajoitukset kytkeytyvät teoksen julkistamiseen ja julkaisemiseen. Tekijänoikeuslain 8 §:n mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin. Julkistamiseen riittää yhdenkin teoskappaleen saattaminen yleisön saataville. Julkaistuksi teos katsotaan, kun sen kappaleita on tekijän suostumuksella saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen. Runo tulee siten julkaistuksi, kun sitä käytetään Sanomalehti X:ssä.

Tekijänoikeuden rajoituksia on tulkittava ahtaasti ja teosta voidaan käyttää ilman tekijän suostumusta vain nimenomaisesti säädetyissä tapauksissa. Tekijänoikeuslain 14 §:ssä säädetään lainaus- eli siteeraus-oikeudeksi kutsutusta tekijänoikeuden rajoituksesta. Pykälän mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Käyttöön ei tarvita tekijän suostumusta eikä siitä tarvitse maksaa korvauksia.

Sitaatio-oikeuden käyttämisen tarkoituksena voi olla esimerkiksi teoksen arvosteleminen, selostettavan asian selvittäminen tai havainnollistaminen tai tyylinäytteiden antaminen toisesta teoksesta. Lainausten käyttäminen pelkästään oman teoksen laadun parantamiseksi ei ole sallittua ilman tekijän suostumusta. Myös sitaattikokoelmien tekemiseen vaaditaan tekijöiden suostumukset. Yleensä sitaatin käyttäminen siis edellyttää, että sen käyttö on perusteltua oman työn kannalta. Käytännössä on kuitenkin joissakin tapauksissa sallittu myös erillisten mottojen käyttäminen esimerkiksi puheiden tai esseiden yhteydessä. Mottoina voidaan käyttää lyhyitä otteita esimerkiksi kaunokirjallisista teoksista. Sen sijaan kokonaisten runojen käyttöä ei voida tällaisissa tapauksissa sallia.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että runon ottaminen kuolinilmoitukseen ei ole sallittua sitaattioikeuden käyttöä, joten runon käyttöä ilman tekijän suostumusta ei voida perustaa tekijänoikeuslain 14 §:ään. Myöskään muut tekijänoikeutta rajoittavat säännökset eivät sovellu runon käyttöön kuolinilmoituksissa, joten runon käyttämiseen kuolinilmoituksessa tulisi tekijänoikeuslain mukaan saada tekijän suostumus. Tällaiselle suostumukselle ei ole asetettu määrämuotovaatimuksia, joten niin sanottu hiljainenkin suostumus voi olla pätevä. Hiljainen suostumus on kysymyksessä silloin, kun tekijä tosiasiallisesti sallii teoksensa käyttämisen, vaikka mitään nimenomaista sopimusta ei ole tehty. Myös jälkikäteen annettu hiljainen suostumus voi olla pätevä. Tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun tekijä on tietoinen teoksensa käytöstä, mutta ei esitä teoksen käyttämisestä korvausvaatimuksia. Lain mukaan tekijällä on kuitenkin oikeus määrätä esimerkiksi runon käytöstä kuolinilmoituksessa ja vaatia käytöstä korvausta, ellei käyttäjä voi osoittaa saaneensa tekijältä lupaa teoksen käyttämiseen.

Tekijänoikeuslain 56 a §:ssä säädetään tekijänoikeusrikkomuksesta. Teoksen luvaton käyttäminen voi täyttää tekijänoikeusrikkomuksen tunnusmerkistön, jos teko on tehty tahallaan tai törkeästi varomattomuudesta. Tekijänoikeusrikkomus on asianomistajarikos. Luvattomasta käytöstä aiheutuvasta korvausvelvollisuudesta säädetään tekijänoikeuslain 57 §:ssä. Pykälän mukaan käyttäjä on velvollinen suorittamaan käyttämisestä tekijälle kohtuullisen hyvityksen. Tällainen hyvitysvelvollisuus on tuottamuksesta riippumatta. Kohtuullisena hyvityksenä pidetään yleensä normaalia käyttökorvausta. Tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan ei kuulu korvauksen määrän vahvistaminen yksittäisessä tapauksessa. Tekijänoikeusneuvosto kuitenkin toteaa, että Suomen Kirjailijaliiton suositusten mukainen käyttökorvaus sanomalehdessä julkaistavasta runosta on 400 markkaa.

Tekijänoikeuslain 57 §:n mukaan käyttäjä on hyvityksen lisäksi velvollinen suorittamaan tekijälle korvauksen kaikesta muustakin menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta, jos käyttäminen on tapahtunut tahallisesti tai tuottamuksesta.

Myös tekijän 3 §:n mukaisten moraalisten oikeuksien loukkaus voi täyttää tekijänoikeusrikkomuksen tunnusmerkistön. Tällöin tekijällä on oikeus korvaukseen kaikesta rikoksesta aiheutuneesta menetyksestä, kärsimyksestä ja muusta haitasta. Jälkimmäisessä kuolinilmoituksessa ei ole mainittu runon tekijää. Tekijänoikeusneuvosto kuitenkin katsoo, että hyvä tapa ei tässä tapauksessa edellytä tekijän nimen mainitsemista, kun sitä ei ole ilmoitettu alkuperäisen runon yhteydessä. Myöskään tekijän kirjallista arvoa tai omalaatuisuutta ei ole loukattu, kun hänen teostaan on käytetty vastaavanlaisessa yhteydessä kuin teos alunperin julkaistiin. Tekijänoikeuslain 56 a ja 57 § eivät siten tule esillä olevassa asiassa sovellettavaksi moraalisten oikeuksien loukkauksen perusteella. (jaosto)